

Masal Deyince...

Masallar "Bir varmış bir yokmuş..." diye başlar. Önce ilkel, sonra kırsal toplumlarda, çok eskilere dayanan bir kültürün iletim aracı olmuşlardır. Ayrıca küçük çocukları dış dünyanın tuzaklarına karşı hazırlamakta yararlanan çok önemli bir eğitim aracı olmuştur masallar. Charles Perrault, 1697 yılında "Kaz Ananın Hikâyeleri" adlı yapıtında bu gerçeği bir ölçüde göstermiştir. Kitabında önce bütün insanlığın evrensel saplantılarını ve çocukluktaki hiç değişmez eğilimlerini özetlemiştir. Ayrıca çağrışıma önem veren, düşlemsel olayları gündelik yaşam içinde eriten bir anlatım tekniği sayesinde

ustaca dengeleyerek vermiştir. Bunlar, öğütler veren türden masallardır; belli bir plana göre işlenmişlerdir. Birçok masalda bu plan aynıdır: İyiler ve kötüler arasında kesin bir ayırım vardır, iyiler mutlak iyi, kötüler mutlak kötüdür. Bunların çatışmasıyla gelişen olaylar, masalda iyi tarafın kazanmasıyla son bulur. Masal sözcüğü neleri içerir? Öncelikle sözlü geleneğin ürünü olan *Sindirella* ve *Çizmeli Kedi* gibi halk öykülerini kapsar. Bununla birlikte halk geleneğinden gelmeyip, kimi

yazarların kurguladığı masallar da zamanla popüler olmuş ve masal kültürü içinde yerini almıştır.

Masalları dört ayrı grupta inceleyebiliriz:

- 1) Hayvan masalları
- 2) Olağanüstü ve gerçekçi olayların olduğu asıl masallar
- 3) Güldürücü öyküler, nükteli fıkralar
- 4) Zincirleme masallar olarak ele alınabilir.

Hayvan masalları genellikle kısadır. Bunlar hayvanların davranışlarından insanlara bir ders çıkarmaya yöneliktir. Bu masalların en ünlüleri Kelile ve Dimne, Ezop masalları, La Fontaine masalları gibi masallardır. İşte minik bir örnek:

"Evlerde yaşayan ev sıçanı tarlalarda

yaşayan tarla sıçanıyla arkadaş olmuş. Dostlukları pekişmiş. Tarla sıçanı ev sıçanını yemeğe buyur etmiş: "Bize buyrun, Tanrı ne veriyse yer içer, hoşça vakit geçiririz" demiş. Ev sıçanı çağrıya gönüllü koşmuş. Ama tarla sıçanı, dostu ev sıçanına çıkara çıkara bir parça buğdayla bir parça arpa çıkarmaz mı...

Ev sıçanı bayağı bozulmuş buna; tarla sıçanına acımış: "Vah vah vah!" demiş "Senin halin harap kardeşçğim. Bu yaban ellerde bu kötü yiyeceklerle ne sen et tutarsın, ne yağ. En iyisi bırak buraları, gel bize gidelim. Bir elin yağda olur, bir elin

balda... Doyasıya yer içersin."

Ev sıçanının kaldığı eve gitmişler. Gerçekten ev sıçanı arkadaşına yağlar, ballar reçeller ikram etmiş. Sofraya tam kurulacaklarken, paat kapı açılmış, birileri evden içeri girmiş. Sıçanlar korkuyla kaçışmışlar. Sindikleri yerden gürültünün dinmesini beklemişler. Bir süre sonra ortalık sakinleşince yeniden sofranın başına dönmüşler. Tam yemeğe başlayacakları sırada bir gürültü daha... Haydi, yine kaçışmışlar. Yürekləri tıtır tıtır beklemişler. Sonunda

tarla sıçanı dayanamamış: "Ben gidiyorum kardeşim..." demiş. "Gerçi sen burada her dilediğini bulup yiyorsun ama bir yandan da korku seni yiyor. En iyisi yine benim tarlalarım ile bir lokma arpam, bir lokma buğdayım. Kıt kanaat da olsa başım dinç ya, ben ona bakarım. Kal sağlıklıyla!"

Ezop'un bu masalının sonunda dinleyiciye bir de öğüt verilir: "Rahatlık içinde yenen kuru ekmeğin bile tadı korku çekerek yenen baklava börekten daha güzeldir."

Olağanüstü masallarda olağanüstü olaylar yer alır. Bunların yanı sıra cin, peri, dev, ejderha gibi olağanüstü varlıklar da bulunur. Gerçekçi olayların olduğu masalların kahramanlarıysa köylüler, tüccarlar, hırsızlar, haydutlar gibi gerçek hayattan alınan

kişiliklerdir. "Vaktiyle ülkenin birinde zengin bir adam yaşarmış, bunun da bir uşağı varmış. Uşak çalışkan ve dürüst biriymiş; sabahları herkesten önce kalkıp, akşam herkesten önce yatar, yapılacak ağır bir iş çıktı mı herkesten önce koşarmış..." diye başlayan masal bu türe iyi bir örnektir. Grimm kardeşlere ait olan bu masal onların öteki masallarında olduğu gibi gündelik hayatı kimi zaman olağanüstü olaylarla süsleyerek anlatır.

Bir başka masal türü yalanlı masallardır. Bunlar ödülün en şaşırtıcı yalanı uydurana verildiği bir yalan yarışmasında anlatılan masallardır. Bu tür masalarda abartmaya, övünme ve böbürlenmeye alabildiğine yer verilir.

Zincirleme masallardaysa karşımıza yine hayvanlar çıkar. Ancak bunlar ders vermeyi amaçlamaz, yalnızca eğlendirmeye ve şaşırtmaya yöneliktir. Bu masalların temel özelliği sıkı bir mantık bağıyla birbirine bağlanan küçük ve eğlendirici bir dizi olayın art arda sıralanmasıdır.

Masalların eğlendirici ve eğitici bir işlevi vardır. Ayrıca dinleyicide toplumsal kuralların yerleşmesine yardımcı olur. Sözelimi daha çok Afrika'ya ait olan ikilem masalları ahlaki bir belirsizlikle biter; dinleyici anlatılan sorunun doğru çözümünü düşünmeye çağırır masalın sonunda. Bu türe en iyi örnek aynı kızla evli üç kardeş masalıdır. Kardeşler hep birlikte garip bir ülkeye giderler. Bir gece kız bir hırsız tarafından öldürülür. O gece kızla uyuyan büyük kardeşler. Bu yüzden, herkes ondan kuşkulandır ve büyük kardeş ölme mahkûm edilir. Ama büyük kardeş ölmeden önce gidip babasını görmek için izin ister. Dönmesi gereken zamanda dönmeyince ortanca kardeş ağabeyinin yerine ölmeyi kabul eder. Tam öldürüleceği an, küçük kardeş katilin kendisi olduğunu açıklar. O sırada da büyük kardeş cezasını çekmek için geri döner. Masalın sonunda dinleyicilere hangi kardeşin daha soylu davrandığı sorulur. Bunun bulunması istenir. Batıda ise masallar çoğunlukla Almanca bir sözcük olan Märchen terimiyle karşılanır. Türk masallarının tersine batı masallarına "Bir

varmış bir yokmuş..." gibi yalın bir girişle başlanır. Türk masallarında ise masalcı, dinleyiciyi anlatacağı masala hazırlamak için uzun bir tekerleme söyler: "Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, deve tellal pire berber iken, ben babamın beşiğini tıngır mıngır sallarken, ülkenin birinde bir keloğlan yaşarmış..."

Batı masallarında büyülü bir güce ya da özel bir yeteneğe sahip kahramanlarla ve bu kahramanların doğaüstü yaratık ve nesnelerle karşılaşması anlatılır ve belirsiz bir zamanda geçer. Konu çoğu zaman

kahramanın normal olarak yenemeyeceği güçlükleri bazen kendi başına bazen de doğa üstü güçlerin yardımıyla yenmesidir. Kişilikler, kötü kalpli üvey anneler, aptal devler ya da yakışıklı prensler gibi yerleşmiş tiplerdir.

Her masal ortaya çıktığı zamanın izlerini taşır, o zamana özgü günlük hayatla ilgili ipuçları verir bize. Ortaçağda ortaya çıkan masallar köylülerin, değirmencilerin, çiftçilerin ya da kralların, padişahların yaşantısını anlatır. Daha eski çağlarda ortaya çıkan masallarsa o dönemlerin yaşantısını, eski evlilik törenlerini ve miras biçimlerini yansıtır. Çoğu zaman yoksul ya da kimsesiz olan masal kahramanı şansının, zekâsının ya da büyülü güçlerin yardımıyla krala ulaşır ve kralın kızıyla evlenerek krallığın varisi olur. Aslında böylece masaldaki kahraman gibi yoksul ve mazlum olan halka onların da kötülerin elinden kurtulmak ya da yoksulluklarını

yenmek için bir şansları olduğu düşüncesini aşılır bu masallar. Bir zamanlar sözlü kültürün bir ögesi olan masallar, yazılı kültürle de iç içe geçmiştir. Sözelimi "Kül kedisi" ya da "Kırmızı başlıklı kız" masalları edebi hikayeler olarak yayımlanmış zamanla sözlü kültürle iç içe geçerek halk masallarından ayırt edilemez olmuşlardır. Günümüzde ise masallara bilim ve teknoloji ile ilgili öğeler de eklenmektedir. Bilimkurgu adını verdiğimiz tür, modern çağın masalları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gökhan Tok

